

Система підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до роботи з батьками у поліетнічному середовищі

Т. В. Коваль

Кафедра педагогіки та методики початкового навчання НПУ імені М.П. Драгоманова

Paper received 22.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. У статті висвітлюється досвід підготовки педагогічних кадрів школи першого ступеня до роботи з батьками в сучасному поліетнічному середовищі. Охарактеризовано систему підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до роботи з батьками у поліетнічному середовищі.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів, система, школа першого ступеня, робота з батьками, полі етнічне середовище.

Постановка проблеми. Сучасні реформи в системі вищої педагогічної освіти, що відбуваються в умовах входження України до загальноєвропейського освітнього простору, спрямовані на підвищення якості освіти, на формування особистості майбутнього вчителя, його духовної і професійної педагогічної освіти дозволяє стверджувати, що вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів початкової школи викликає потребу суспільства в особистості педагога гуманного, дитиноцентрованого, який має розвинене педагогічне мислення, здатний до перетворювальної, конструктивної діяльності, фахової мобільності. Такий педагог може вільно орієнтуватися в педагогічних інноваціях, користуватися засобами інформаційно-комунікаційних технологій, глибоко розуміє потреби і умови функціонування початкової освіти.

Мета статті: висвітлення досвіду підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до роботи з батьками у сучасному поліетнічному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Сутність процесу підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня передбачає органічний взаємозв'язок усіх його складників, взаємодія яких створює відповідне середовище. З метою цілеспрямованого формування впливу на складники професійної готовності майбутніх учителів школи першого ступеня ми впровадили послідовні зміни у навчально-методичному забезпеченні.

Діяльність вузу, спрямовану на забезпечення якісної підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до роботи з батьками в поліетнічному середовищі, можна розглядати таким чином:

I – й етап (навчання на 1-2 курсах ОКР «бакалавр») – загальнотеоретичний блок (загально-професійна підготовка) – базова підготовка, що включає в себе такі дисципліни, як вступ до спеціальності, загальні основи педагогіки, історія педагогіки, теорія виховання, школознавство, культурологія, етика, естетика, іноземна мова, філософія, загальну, вікову та педагогічну психологію, а також основи культури і техніки мовлення. У Національному педагогічному університеті введено в навчальний процес II курсу пропедевтичну практику «Шкільний день». Це обумовлено необхідністю включення студентів у навчально-виховний процес початкової школи для забезпечення пропедевтичного формування професійних умінь і застосування фахових знань психолого-педагогічного і методичного спрямування. З цією метою було виділено один день на тиждень, протягом якого студенти перебувають в школі.

Для студентів II курсу спеціальності «Початкова освіта» та «Практична психологія» Інституту педагогіки та психології протягом вивчення дисципліни «Теорія та методика виховання» впроваджено підготовку методичної папки з консультативними бесідами для батьків молодших школярів.

II – й етап (навчання на 3-4 курсі, ОКР «бакалавр») включає блок спеціальної підготовки, де викладаються дисципліни, перелік яких може здійснюватися залежно від практичної спрямованості підготовки майбутніх учителів і обраної професії. Для нашого дослідження цінність має викладання методики виховної роботи, основ педагогічної творчості і майстерності. На жаль, в більшості університетів у навчальному плані відсутні такі дисципліни як етнопедагогіка та етнопсихологія. Сюди можуть бути введені спецкурси, спецсемінари щодо підвищення рівня підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня до взаємодії з батьками молодших школярів.

III – й етап (навчання на 5 курсі ОКР «спеціаліст») – блок закріплення теоретичних знань, формування практичних умінь і навичок у процесі педагогічної практики; (ОКР «магістр») – блок науково-практичний, формування науково-практичних, дослідницьких умінь і навичок, удосконалення набутих ЗУН майбутньої професійної діяльності.

Як узагальнення практичного етапу підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня нами розглядалась педагогічна практика в школі, що виступає своєрідною ланкою взаємозв'язку теоретичної підготовки студентів і змісту їх майбутньої роботи в школі як з учнями, так і з їх батьками.

Для студентів IV – V курсів обов'язковою є підготовка разом із класним керівником батьківських зборів, на яких вони виступали з інформацією про важливі питання виховання дітей у сім'ї (до 20 хв.), а також готовність дати відповіді на запитання батьків щодо уточнення та розширення інформації. Також студентами на період практики складається власний план роботи з батьками молодших школярів.

Спираючись на результати аналізу наукової психолого-педагогічної літератури з проблем дослідження, вважаємо за доцільне виділити такі основні принципи роботи вчителя з батьками в поліетнічному середовищі з якими варто ознайомлювати студентів:

- принцип гуманістичної спрямованості на взаємодію з батьками з урахуванням їх національності;

- принцип актуалізації особистісного смислу до засвоєння способів взаємодії з батьками в поліетнічному середовищі;
- принцип розширення просторово-часових координів сприйняття студентами особливостей роботи з батьками молодших школярів з урахування їх етнічної приналежності;
- принцип ініціювання рефлексії студентів з приводу своїх способів діяльності, яка забезпечує засвоєння ними суб'єктної позиції в процесі вирішення педагогічних задач та ситуацій щодо взаємодії з батьками в поліетнічному середовищі;
- принцип врахування етнічних особливостей при роботі з батьками молодших школярів;
- принцип диференціації підходу до батьків на основі врахування конкретних умов життєдіяльності родини;
- принцип врахування специфіки сучасної етнічної сім'ї.

Окреслені принципи взаємодії вчителя з батьками молодших школярів у поліетнічному середовищі лягли в основу відповідної авторської розробки спецкурсу «Психолого-педагогічні засади взаємодії вчителя з батьками у сучасному поліетнічному середовищі», розрахованого на 54 години.

Метою спецкурсу було ознайомлення студентів з культурою та побутом етнічних груп, що населяють територію сучасної України, формування вміння організації навчально-виховного процесу з батьками школи першого ступеня в умовах поліетнічності.

Даний спецкурс виступає органічним продовженням викладання основних дисциплін і має на меті розв'язання ряду завдань:

- поглибити знання студентів про етнологію як науку;
- ознайомити майбутніх педагогів початкової ланки освіти з концептуальними засадами полікультурної освіти та виховання;
- формування у майбутніх учителів початкової школи направленості на роботу з сім'ями і допомоги батькам у вихованні дітей;
- розширити знання студентів про сім'ю, специфіку сімейного виховання, особливості виховання в сім'ях різного етнічного складу;
- сформувати уявлення у студентів про міжетнічні комунікації, етнічну картину світу, про етнічну культуру, про природу етнічних конфліктів та способи їх вирішення.

З метою реалізації поставлених при вивченні спецкурсу завдань ми спроектували напрями роботи зі студентами в аудиторних та позааудиторний час.

Напрямок інформаційного забезпечення включав лекційний виклад кожної з його тем з використанням різномірних інформаційних джерел, цитат з них, графічно-ілюстраційних зображень. Кожна лекція супроводжувалась мультимедійною підтримкою.

Пошуково-творчий напрямок передбачав виконання студентами творчих завдань, спрямованих на набуття ними вмінь і навичок дослідницької діяльності, а також на розвиток нестандартного мислення.

Напрямок самостійного поглиблення знань – це цілеспрямована робота майбутніх учителів школи першо-

го ступеня над додатковими питаннями чи джерелами, які стосуються окремих аспектів теми.

Дискусійний напрямок розрахований на емоційно-інтелектуальну можливість осмислення кожним студентом висунутого проблемного запитання чи ситуації, що не можуть мати однозначної відповіді й потребують здійснення швидкісних логічних мислительних операцій і використання «резерву» інформації для правильного та ефективного обґрунтування власної позиції.

Для кращого розуміння значущості засвоюваного матеріалу передбачені домашні завдання, які, не обтяжуючи студентів, впливають на розвиток у них відповідального ставлення до засвоєння конкретних тем і спонукають до виявлення творчих здібностей.

З метою контролю знань нами підготовлено контрольні запитання та тести, які сприяють процесу повторення, узагальнення та відтворення здобутих знань. Проміжні й кінцеві результати дослідної роботи аналізувалися, узагальнювалися, проводилося кількісне і якісне оброблення.

У розробленому нами в ході дослідження тезаурусі – подано систематизований комплекс визначень категорій і понять, що стосуються педагогічної діяльності, міжетнічної взаємодії педагога в сучасному освітньому просторі. Шляхом засвоєння представлених у словнику психолого-педагогічних понять відбувається формування теоретичних основ суб'єкт-суб'єктної взаємодії у поліетнічному середовищі, що є важливим для професійної підготовки майбутнього вчителя.

Змістовий аспект нашого спецкурсу склали 4 групи уявлень – етнічні, історичні, культурологічні, краєзнавчі з якими ознайомлюються студенти готуючись до семінарських занять. По кожній з цих груп майбутніми вчителями початкової школи розроблений мінімум знань про етноси, які населяють територію України.

Ефективною формою роботи з професійної підготовки вчителів школи першого ступеня до роботи з батьками в поліетнічному середовищі є лекція. На своїх заняттях ми вдавалися до постановки проблемних питань, бесід. Лекційні заняття збагачувались прикладами з власного практичного досвіду, конкретними порадами і рекомендаціями. До кожного заняття нами було розроблено мультимедійну підтримку. Слід зазначити, що проведення лекцій у такому руслі мало більшу результативність, оскільки змінювався вид діяльності (при цьому краще сприймається матеріал).

На практичних заняттях нами використовувався мозковий штурм. Він давав можливість всім учасникам брати участь у розв'язанні проблеми, висловлюючи своє бачення. У процесі такої роботи збиралося багато пропозицій, це сприяло якнайточнішому вирішенню складного питання, кожна ідея обговорювалась та оцінювалась.

На одному з практичних занять ми застосовували мозковий штурм «Асоціативна сітка». Нашою метою було визначити рівень знань студентів з даної проблеми, розвиток емпатії, рефлексії. В центрі дошки ми написали слово «етнос» і запропонували майбутнім учителям назвати слова, які надходять їм на згадку, коли вони почули дане слово. Потім вписали наведені

слова навколо центрального, обвели їх кружечками та з'єднали лініями. Наступним етапом нашої роботи було обговорення: Чому виникли ті чи інші асоціації? З чим вони пов'язані?

Ми збирали думки, обговорювали їх, підводили до визначення, подавали тлумачення. Застосовуючи мозковий штурм, нами вирішували, різні проблеми, а саме: «Які форми роботи вчителя з сім'ями з різним етнічним складом найефективніші?», «Якими на Вашу думку є шляхи запобігання виникненню етнічних упереджень і забобонів?» тощо.

Інший метод – «мікрофон» – близький до попереднього тим, що давав можливість висловлюватися кожному по черзі. Відмінність у тому, що при мозковому штурмі спочатку збирали ідеї, потім аналізували їх, приймали рішення, а при «мікрофоні» студент, що говорив зразу ж обґрунтовував та аргументував своє бачення рішення проблеми. Проводився цей метод таким чином: ставилось питання/проблема, наприклад, «Чи необхідно вчителю початкової школи вивчати нормативно-правові документи, що регулюють відносини в багатонаціональному середовищі?»; студент, який висловлювався, уявляв, що в його руках мікрофон; в цей уявний мікрофон він висловлювався. У цей час інші уважно слухали. Далі мікрофон передавався іншій людині. В кінці підбивалися підсумки.

На наш погляд, доволі ефективними формами роботи в цьому напрямку є дискусії, диспути, дебати з тієї чи іншої проблеми організації роботи вчителя з батьками в умовах поліетнічного середовища. В процесі такої роботи студенти можуть зрозуміти помилковість своїх стереотипів та упереджень, підвищити рівень поінформованості, співвіднести власне відношення до представників різних етнічних груп з поглядами та думками своїх одноліток, знаходити компромісні рішення, оволодіти вмінням критично мислити, вести діалог. Наприклад, в своїй роботі по підготовці майбутніх учителів початкової школи ми використовували гру «Суперечливі твердження». Мета: дати можливість кожному учаснику з'ясувати свої погляди на проблему міжетнічних відносин, підвищити свій рівень поінформованості. Для проведення цієї гри нам необхідно 4 листа паперу, на кожному з яких було написано одне із наступних тверджень: «Цілковито згоден», «Згоден, але з застереженнями», «Цілковито не згоден», «Не знаю/ не впевнений». Листи з твердженнями було прикріплено на чотирьох сторонах приміщення. Потім нами зачитувалось декілька спірних тверджень з даної проблеми, майбутні вчителі вставали біля тих листочків, на яких відображена їх точка зору, і пояснювали, чому вони обрали саме ці твердження. Вислухавши різні точки зору, деякі студенти змінювали листи з твердженнями, які більш підходили для них після обговорення. Для обговорення майбутнім учителям початкової школи були запропоновані наступні твердження: Не потрібно показувати різницю між народами та їх представниками, так як це роз'єднує людей. Необхідно, щоб у класі навчалися діти однієї національності. Проблема етнічних конфліктів роздувається ЗМІ, а насправді вона не настільки глобальна. Необхідно заборонити міжетнічні шлюби, так як це несе загрозу генетичному фонду нації. Відродження та підтримка народних

традицій стримує просування вперед до більш прогресивного розвитку.

Після проведення цієї гри ми підбили підсумки задавши такі запитання студентам: Які почуття виникли у вас, коли ви розмірковували над цими твердженнями? Чи легко було висловлювати свою точку зору перед всіма учасниками, особливо коли ви опинялися в меншості? Легко було змінити свою точку зору?

Позитивний результат при роботі зі студентами на практичних заняттях приносив такий метод, як дебата. Він передавав не лише знання, а й формувал вміння та навички спілкування. Проводився даний метод так: ставили проблему, наприклад, «Чи готові сьогодні вчителі школи першого ступеня до роботи з батьками в поліетнічному середовищі?», відповіді готували учасники дебатів заздалегідь: один учасник мав обґрунтовувати відповідь «так», другий – «ні» (навіть якщо вони суперечать їхній точці зору).

З метою виявлення уявлень студентів про поняття етнічна приналежність та її необхідність в сучасному світі нами була проведена дискусія «Поняття «етнічна приналежність» - чи необхідно воно в сучасному світі?». Серед питань, які ми ставили студентам були такі: Наскільки важливе це поняття для сучасної людини? Можливо, необхідно від нього відмовитись? Чи існує кордон між національною гордістю та націоналізмом і наскільки вона міцна в реальному житті? Чи завжди вірні національні стереотипи? Хто повинен визначати національну приналежність і що ви думаєте про змішані сім'ї?

Важливим під час підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками в поліетнічному середовищі й такий метод, як аналіз джерел. Під час самостійної роботи студенти аналізували: нормативні документи; статті з преси, інформацію радіо й телебачення, статистичні дані, історичні джерела (статті, в яких йдеться мова про толерантність, міжетнічну взаємодію).

Широко використовувався нами метод аналізу відеоматеріалів (фотографій, карт, ілюстрацій, фрагментів з фільмів). Окрім знань, він формує вміння аналізувати. Застосовуючи цей метод ми намагалися збудити у людини емоції та почуття. Студентам було набагато простіше прийняти правильне рішення.

Семинарські заняття були розроблені на основі методу проєктів. Обов'язковою умовою здачі проєкту була його презентація за допомогою комп'ютерних технологій перед аудиторією. Вони спонукали до самостійного пошуку інформації, до вироблення навичок роботи на комп'ютері з певними програмами, до аналізу та відбору матеріалу, до вміння його розмістити в межах публікації, веб-сторінки, до цікавої його презентації перед великою аудиторією.

У нашому дослідженні було використано такі проєкти – «Подолання конфліктів у педагогічній взаємодії вчителя з батьками», «Національна та конфесійна толерантність в дитячому середовищі», «Толерантність – важлива риса українців», «Етнічні стереотипи».

Велику увагу на своїх заняттях ми відвели проблемі міжетнічного спілкування. Воно являє собою цілеспрямований, планомірно організований процес, який передбачає: оволодіння майбутніми педагогами знаннями про народи світу, їх співдружність, основні пра-

ва і свободи народів; вироблення вмій та навичок подолання особистісно-психологічних бар'єрів у міжетнічному спілкуванні, конфліктних ситуаціях; формування високоморальної мотивації, позитивних дій і вчинків під час спілкування з представниками різних етносів, етнічних груп.

Важливе місце в навчально-виховному процесі зі студентами займали тренінги. Нами було проведено вправу на виявлення стереотипів у мисленні майбутніх учителів початкової школи. Для цієї роботи ми поділили групу на 4 підгрупи. На дошці ми записали назви етносів. Учасники кожної групи давали характеристики цих етносів одним словом, відповіді кожної підгрупи записувались в окрему колонку. Потім спільно шукали спільні твердження або дуже близькі, які стали свідченням наявності у свідомості наших учасників однакових стереотипів. Вправи на виявлення стереотипів дуже корисні, оскільки допомагають кожній особі усвідомити те, що вона має спрощене узагальнене поняття про інші народи, особливо про ті, з представниками яких не контактували. Часто особистості видають стереотипи за факт, упевнені в інформації, якою володіють, а це призводить до негативно-го сприйняття, до відчуження від усього, що не підтверджує стереотип. Контактуючи з особами, з представниками певного етносу, шукаються такі риси, які б підтверджували узагальнене уявлення про інших. Робота, що проводиться нами у межах тренінгу, допомагає майбутньому вчителю не лише виявити стереотипи у власній свідомості, а й виробити індивідуальні шляхи їх подолання.

З метою розвитку самооцінки студентів застосовувались такі вправи: «Чарівний магазин», коли вони визначають 5-9 якостей, котрі вважають необхідними при організації роботи з батьками в поліетнічному середовищі, які хотіли б «придбати» і пропонують поділитися цими якостями тих, у кого вони розвинуті; «Обмін», коли майбутні вчителі пишуть 10 якостей, які допомагають у педагогічній діяльності, на окремих аркушах і обмінюються один з одним, поки не знайдуть ті, які їм необхідні.

Після цього проводиться групове обговорення: «Чому саме ці якості були обрані?», «Яке значення

вони мають для організації взаємодії з батьками в поліетнічному середовищі?», «Чи вдалими був обмін?», «Чому?».

Для закріплення набутих навичок проводилась ділова гра «Мої батьківські збори». Студенти розбилися на групи по 6-8 осіб в кожній. Кожен член групи по черзі брав на себе роль «вчителя», обирав навчальні завдання та відпрацьовував навчально-виховну стратегію. Наступним етапом – проведення фрагменту батьківських зборів в групі тривалістю 10-15 хвилин. Ефективність обраної методики перевіряв «учитель» за допомогою опитувальника, де фіксувались результати роботи «батьків» та ступінь їх задоволеності «батьківськими зборами». Потім аналізувались основні етапи процесу навчання – планування, реалізація задуму; оцінювалась продуктивність спільної роботи «вчителя» та «батьків». Обговорення починалось із самоаналізу «вчителя», який отримував зворотній зв'язок про задоволеність учасників гри його методикою.

Написання студентами творів-есе: «Які риси національного характеру я запозичив би в інших народів, що їх немає в мого?», «Якими рисами повинен володіти вчитель щоб здійснювати роботу з батьками в поліетнічному середовищі» було спрямоване на визначення та аналіз професійно важливих рис особистості, аналіз їх розвиненості у себе, окреслення шляхів розвитку.

Студенти також пройшли діагностику етнічних упереджень. Такі завдання сприяють виробленню власної позиції щодо проблеми поліетнічності й окресленні своєї ролі в міжетнічних процесах.

Завершальним етапом вивчення спецкурсу став організований активістами груп спеціальності «Початкова освіта» Брейн-ринг серед студентів 4-5 курсів.

Висновки. Чим більше ролей виконує студент, чим різноманітніша його діяльність, тим більше в його арсеналі практичних умінь і навичок, необхідних фахівцеві, його розумова діяльність набуває системного характеру, в нього формується гнучкість мислення, поглиблюється мотивація професійної спрямованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль Т.В. Психолого-педагогічні засади взаємодії вчителя з батьками в сучасному поліетнічному середовищі : Методичні рекомендації для студентів спеціальності

«Початкова освіта» / За ред. Т.В. Коваль. - Івано-Франківськ : НАІР, 2014р. – 72 с.

REFERENCES

1. Koval, T.V.(2014). Psychologo-pedagogichni zasady vzajemodii vchytelja z bat'kamy v suchasnomu polietnichnomu seredovyshhi [Psycho-pedagogical

foundations teacher interaction with parents in today's multiethnic environment]. Ivano-Frankivsk : NAIR.

The systems of preparation future teachers of schools of the first degree to work with parents' in multiethnic environment T. V. Koval

Abstract. The article highlights the experience in preparation of teachers school first degree to work with parents in today's multiethnic environment. The system of training future teachers of schools of the first degree to work with parents in a multi-ethnic environment.

Keywords: preparation future teachers, system, school first degree, work with parents, the multi-ethnic environment.

Система подготовки будущих учителей школы первой ступени к работе с родителями в полиэтнической среде Коваль Т. В.

Анотация. В статье излагается опыт подготовки педагогических кадров школы первой ступени к работе с родителями в современной полиэтнической среде. Характеризуется система подготовки будущих учителей школы первой ступени к работе с родителями в полиэтнической среде.

Ключевые слова: подготовка будущих учителей, система, школа первой ступени, работа с родителями, полиэтническая среда.